

FEKETE I. ALFONZ

Félelem és rettegés a zsákfaluban

HAVASRÉTI JÓZSEF: TEREPMUNKA

az ötlet maga jó volt, de hogy valaki
vérbeli bölcsészeket küldjön terepre!

(Körmendi Ágnes: Meglepetés)

Soha nem csillapodó igényünk rendszerre és ke-
retekre, hogy valóságunkat megérthessük és iga-
zolphassuk valamilyen, mégis önkényesen válasz-
tott módon, mindenütt jelenlévő. Ez a szükség
mintegy garantálja komfortérzetünket, és bizto-
sítja, hogy elveszünk, vagy legalábbis idegen-
kedjünk minden olyasmitől, ami ettől eltér. Az
olyan különutasság, így az események nem meg-
szokott összekötése vagy egyáltalán kapcsolatba
hozása a működési elve Havasréti József 2022-
ben megjelent *Terepmunka* című kötetének, amit
Renyagyár (Biacsics Renáta) illusztrációi helyez-
nek másik dimenzióba.

Magvető Kiadó
Budapest, 2022
424 oldal, 6499 Ft

A könyv a 2014-ben megjelent *Úrérzékeny lel-
kekkel* elkezdett, majd 2017-ben a *Nem csak egy ka-
landdal* folytatott trilógia zárása. A három regény
kapcsolódási pontjai az általuk megjelenített tér-
ben, időben és szereplőkben érhetőek tetten, ám
ezek kezelése és megközelítése szövegről szö-
vegre változik, sűrű utalásrendszerre támaszko-
dik az utolsó kötet. A *Terepmunkát* Havasréti a
kortárs Magyarországra helyezi, ahol budapesti,
néprajzos egyetemisták csoportja tanáruk veze-
tésével felkeres egy zsákfaluban halottlátónak
tartott asszonyt, hogy tudását felgyűjtse. Hozzá-
juk csatlakozik külső szemlélőként, de a témát
teljesen más szempontból ismerőként, Rendes
Ferenc. Ez a tudálékos, mindent rögzíteni kívánó,
a legtöbb eseményt túlbeszélő és túlgondoló ant-

2023. december

ropológus szempontját előnyben részesítő karakter-narrátor terhelte teszi a történetet. Ugyanakkor ő az, aki elsődleges kapcsolódási pontként szolgál a trilógia korábbi részeihez, vagyis tudásának és tapasztalatának segítségével megpróbál értelmet kölcsönözni a fordulatoknak. A szerző a segítségével navigálja az olvasót a regény göröngyös, zárt labirintusában, ahol az etnofarmakológia, a csoportpszichózis, a paranoia, a neoavantgárd, és a pszichedelikus irodalom – Aldous Huxley és William S. Burroughs – fullasztja be a weird irodalom mindenhová beférkőző megmagyarázhatatlanságát.

A weird irodalom mint írásmód egy állandó kísérlet arra, hogy valamilyen módon megragadhatjuk és megszelídíthessük mindazt, amire az emberi nyelv képtelen. Ez a megközelítés úgy terel be mégis lehetetlenségeket a körülírhatóságba, hogy egyúttal állandó ellentmondásokba is keveredik. Dacára ennek, képes valóság-hűséget létrehozni és hihetőséget kölcsönözni. Ennek egyik eklatáns példái Howard Phillips Lovecraft, amerikai szerző történetei. Lovecraft írásaiban felbukkanó események rendszeresen túlmutatnak a konszenzuálisnak értett idő és tér kettősén, és az ennek nyomán felbukkanó kozmikus entitások szétzúzzák a szemtanúnak tartott emberek ép elméjét. E jelenlétek hatásának ellenére, nyelvi montázsok segítségével történetként mégis rögzítésre kerül az eseménysor. Lovecraft megközelítése bár érvényesül a regényben, nem gondolom elsődlegesnek.

A *Terepmunka* bár megidézi, utal rá és szemezget a lovecrafti stratégiák közül, mindezeket a posztmodern ironia örvén teszi. Havasréti pontosan tisztában van tehát ennek a megközelítésnek a határaival, így a weird irodalom nem angolszász vonalát bevonva érdemes egy kicsit tovább tapogatózni. Sok realista összetevővel dolgozik, emellett a detektívregény, a horror, a folk horror és a thriller kódjai szintén tetten érhetőek, de amint megjelenik valami megmagyarázhatatlan és furcsa, ami átlós fényt vet a történetekre, akkor lép életbe a kortárs európai weird irodalom olvasata. Ennek egyik forrásvidéke a poszt-osztrák-magyar monarchiabeli weird, amihez Franz Kafka, Alfred Kubin, Bruno Schulz, Stefan Grabiński és Gustav Meyrink neve köthető. Közös jellegzetességük a bizonytalanság, a meg nem határozott eredetű, fojtott fenyegetettség és az állandó feszültség.

Havasréti regényében ugyanezek az ismertetőjegyek fellelhetőek, azonban a bőbeszédűség egészen egyszerűen mindenre rátelepedik, és elnyomja a regény ezen pontjait. A szerző ezt a burjánzást emeli aztán a kötet sajátos poétikájává. Temérdek párbeszéd, fontolgatás és morfondírozás kapott helyet, amely zsúfolttá teszi a szöveget. A fő problémám abból is eredeztethető, hogy ez a tömegszerűség, ki nem vehetőség és meg nem pillanthatóság eredményez egy olyan kuszaságot, ami nem válik előnyére a *Terepmunkának*. Egészen egyszerűen azért, mert bár a weird irodalomnak tud jellegzetessége lenni az a megközelítés, hogy a szerző igyekszik követhetlenné tenni a történeteket.

A korrigálások, a dadogás és az ellentmondások ismertetőjegyei a weird irodalomnak. Legalábbis annak a felének, amelyik furcsa, mert a másik fele jobbára a realitásban gyökerezik. A *Terepmunkát* már az elejétől fogva áthatja az összeesküvés-elmélet mindenhová beférkőző szaga, és gyakorlatilag beleivódik mindenbe. Nincsenek különbségek a szöveg stilisztikájában, ami elsőre talán egységet sugall, nélkülözi azt a pontot, ahonnan nézve mindez furcsaságként működik. Egyedüli viszonyításként az olvasás valósága szolgálhat, amiben mégannyira furcsa események történhetnek meg. Havasréti a lemenni a fővárosból vidékre toposzára támaszkodva, egy zsákfalut mutat be, ami hemzseg a titkoktól. Téglással nincs telefonkapcsolat, de még a mobiltelefonok sem működnek ott. Egyetlen be- és kivezető út köti össze a civilizációval és körös-körül kukoricaföldek húzódnak. Adott a helyszín, ahová a budapesti, néprajzos egyetemisták csoportja tanáruk vezetésével megérkezik. Mégsem tud ellenpontként szolgálni, hogy érzékelhető ellentét álljon fel a vidék-főváros relációjában. A Tégláson való állandó kószálás és felfedezések, majd a talált mozaikdarabkák összeillesztésére tett kísérletek valamiféle eredményhez juttatnak, de mindezek aligha tudnak lezárásként működni.

Ez a végkimenet is temérdek új kérdést vet fel. Havasréti trilógiazáró kötete illeszkedik abba a sorba, ami az intézményesedett irodalom kacérkodásaként írható le a zsánerirodalommal. Amíg az indító regénynél, az *Űrérzékeny lelkek*nél ez még azért újdonságként volt elkönnyelhető, nyolc évvel később már kevésbé. Ellenben nem hiszem, hogy a túlbeszélésen túl – ami a *Terepmunkánál* túlírtással társult – küzdene bármilyen megpróbáltatásokkal a regény. Ha a weird irodalom regiszterében kezeljük, úgy valahol szükségtelemmé, sőt, céltévesztetté válik, hogy elvárjuk az eseménysor visszazökkenését a konszenzuális valóságba, vagy azt, hogy a történésekre magyarázat érkezzen. A kötet világa megváltozott, ez egyértelmű, a szerző bevonja az olvasót, hogy eldöntse, mennyire, milyen mértékben furcsa ez a történetfolyam, mennyiben különösek a szereplők, megtörténhetnek-e olyan esetek, amelyeket végigvesz, hogyan határozza meg egy-egy konteó a valóságról alkotott elképzelésünket.